

МЕХАНІЗМИ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ

У багатьох країнах світу процедура досудового вирішення спору є однією з найпопулярніших форм врегулювання конфлікту. Вона успішно діє в Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Франції, закріплена на рівні національного законодавства. За статистикою, в США, Канаді, Нідерландах 83-85 відсотків всіх конфліктів вирішуються із застосуванням процедури досудового врегулювання спору [1].

Вирізняють декілька особливостей досудового врегулювання спорів. По-перше, метою даної процедури є досягнення таких результатів, від яких, по можливості, виграли б усі учасники спору. По-друге, досудове вирішення спору здійснюється на добровільних засадах – як на початку, так і по закінченні – при оформленні взаємної мирової угоди. По-третє, інформація, розкрита при досудовому вирішенні спору, є суворо конфіденційною. Ніхто з учасників цих переговорів не має права розголошувати відомості та факти, про які йому стало відомо. Більше того, якщо позитивний результат не досягнутий, документи та матеріали переговорів, що відбулися, за згодою сторін, або підлягають знищенню, або повертаються сторонам, але ні в якому разі не потрапляють до того складу суду, який потім може розглядати спір. По-четверте, посередником у переговорах між конфлікуючими сторонами, а це позивач і відповідач, виступає спеціальний суддя або інша підготовлена належним чином особа, який (яка) полегшує процес спілкування, допомагає сторонам глибше зрозуміти їх позиції та інтереси, підводить учасників конфлікту до ефективного шляху вирішення проблеми, надаючи їм можливість самостійно прийти до рішення шляхом взаємних поступок. При цьому необхідно відзначити, що посередник діє в інтересах всіх учасників процесу.

Окрім цього, за час існування процедури досудового врегулювання спорів у світі громадяни та судді оцінили вагомі переваги досудового врегулювання спору, серед яких: 1) швидке вирішення справи; 2) економія часу, коштів, витрат сторін на правову допомогу; 3) зменшення кількості оскаржень судових рішень; 4) зменшення кількості справ, що йдуть на судовий розгляд; 5) зменшення напруги у стосунках сторін.

Але якщо в США і Європі дана процедура є звичайним явищем, то для України ця процедура є новою та незвичною. Тому варто з'ясувати суть поняття «досудове вирішення спору». На сьогоднішній час найпоширенішим способом досудового врегулювання спору є медіація, яка в свою чергу є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. Медіація – це альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору [2]. Тож медіація передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони

самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору.

Як і будь-яка сфера діяльності в Україні, медіація потребує правового врегулювання, а саме профільного законодавства, яке здатне ефективно врегулювати відносини в сфері медіації, а також необхідним є внесення змін у відповідні закони, в тому числі і процесуальні, доповнивши їх статтями, які дадуть змогу все частіше застосовувати медіаційні процедури між сторонами спору.

На жаль, на сьогоднішній час медіація в Україні, на відміну від інших європейських країн, законодавчо не врегульована, Верховною Радою України досі не прийнято проект Закону України «Про медіацію», що значно знижує ефективність її поширення в нашій країні. Так, наприклад, немає чіткого механізму підготовки і сертифікації медіаторів, що є наслідком виникнення в українському медіаційному просторі багатьох суб'єктів, які позиціонують себе як професійні медіатори, але, на жаль, не мають відповідного фаху, який дозволить провести медіацію на належному професійному рівні. Прийняття даного законопроекту розширить альтернативні способи вирішення спорів, дасть можливість сторонам врегулювати спір в позасудовому порядку, що сприятиме вдосконаленню в Україні механізмів захисту прав людини і громадянина. Важливо враховувати, що на відміну від судової процедури вирішення спору, в якій завжди є сторона, яку не влаштовує рішення суду, в процедурі медіації сторони самостійно приймають рішення, яке задовольняє обох сторін спору.

Також варто звернути увагу на інститут досудового врегулювання господарських спорів, який є правовим засобом, що дозволяє кредиторам захистити порушені майнові права без втручання суду. Суть досудового врегулювання господарських спорів зводиться, головним чином, до пред'явлення претензії одним контрагентом іншому для своєчасного і належного вирішення господарських непорозумінь. Порядок досудового врегулювання спорів визначається Господарським процесуальним кодексом України (ГПК). Відповідно до статті 19 ГПК України сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом. Особи, які порушили права і законні інтереси інших осіб, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії чи позову [3].

Окремо слід розглянути таку інноваційну новелу процесуального законодавства, як запровадження процедури врегулювання спору за участю судді. В Україні це нововведення наразі перебуває на етапі свого формування та безпосереднього розвитку в практичній площині. Звичайно, таку процедуру не можна вважати в буквальному розумінні процедурою досудового врегулювання спору, однак цей інститут є формою альтернативного способу вирішення спору, що, на думку законодавця, направлений на сприяння оперативному, об'єктивному та компетентному вирішенню спорів на засадах примирення сторін конфлікту та покликаний зменшити судове навантаження на суддів і скоротити час на розгляд справ.

У нових процесуальних кодексах процедурі врегулювання спору за участю судді присвячено цілу главу, відповідно до якої: 1) врегулювання спору за участю судді може бути проведено до початку розгляду справи по суті виключно за згодою сторін; 2) вказана процедура триває не більше тридцяти днів і здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад; провадження у справі зупиняється; 3) під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору або може самостійно запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. На закритих нарадах суддя має право

звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні можливі шляхи мирного врегулювання спору. Суддя не має права надавати сторонам юридичні поради, рекомендації та надавати оцінку доказів у справі; 4) інформація, отримана будь-якою із сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною; протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами; 5) врегулювання спору за участю судді припиняється за заявою сторони, у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді, за ініціативою судді, у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження, звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, відмови від позову чи визнання позову відповідачем; 6) у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті судом вирішується питання про повернення 50 відсотків судового збору; 7) якщо спір не було урегульовано, то справа передається на розгляд іншому судді.

Вбачається, що інтегрований у судовий процес механізм для врегулювання спору шляхом проведення переговорів за участю судді (як посередника, зацікавленого у врегулюванні спору) цілком може бути використаний сторонами до початку розгляду справи по суті. У практиці зарубіжних країн ефективність медіації на стадії судового розгляду спорів набуває все більшого поширення (зокрема, такий інститут запроваджено, наприклад, у таких країнах, як Австралія, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, а також Болгарія, Хорватія, і в деяких інших країнах Східної Європи), і саме тому медіацію дедалі частіше називають не альтернативним (ADR), а ефективним (EDR) методом вирішення спору.

В Україні пріоритетними категоріями справ для врегулювання спору за участю судді для місцевого суду загальної юрисдикції можна вважати:

- спори про стягнення заборгованості по кредитних зобов'язаннях за позовами банківських установ;
- спори про стягнення страхового відшкодування за позовами страхових компаній;
- спори про стягнення заборгованості за надані послуги телекомунікаційного зв'язку, які подані в позовному провадженні після скасування судових наказів;
- спори про стягнення заборгованості за надані комунальні послуги, які подані в позовному провадженні після скасування судових наказів;
- спори, що виникають із сімейних правовідносин, в т.ч. поділ майна подружжя, аліментні зобов'язання.
- інші категорії спорів, в яких можливе досягнення примирення сторін.

Отже, розгляд інституту досудового врегулювання спорів дозволяє зробити висновок, що найбільш правильно було б вважати його необхідною передумовою судового процесу і, отже, невід'ємною складовою судового процесу (передусім, як інститут підвищення якості роботи самих судових органів і засобу зниження судового навантаження). Переваги позасудової (альтернативної) процедури вирішення конфлікту очевидні – це простіші, динамічніші, швидші, менш дорогі процедури, в яких ключову роль грає угода сторін або ж експертна думка; сторони мають більшу свободу дій і менш підпорядковані умовним правилам. Для публічних органів досудові процедури також є можливістю оперативно і без істотних наслідків виправити власні допущені помилки в регулюванні, або перевірити ще раз правомірність ухвалення того або іншого рішення.

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні

Використані матеріали:

1. Стефанов С. А до суду можна і не доводити. *Закон і бізнес*. URL: http://zib.com.ua/ua/print/38779-a_do_sudu_mozhna_i_ne_dovoditi.html (дата звернення: 25.09.2018).
2. Проект Закону про медіацію від 17.12.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463 (дата звернення: 25.09.2018).
3. Господарський процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 6. Ст. 56.

Міністерство освіти і науки України

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Юридичний факультет
Кафедра процесуального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра організації судових та правоохоронних органів

Німецько-українське об'єднання юристів

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

18-19 жовтня 2018 року
м. Чернівці

УДК 347.9(477)(08)

C91

Редакційна колегія:

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (*голова*);

Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувача кафедрою організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Остафійчук Людмила Аурелівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Бутирська Ірина Анатоліївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Савчин Неля Миколаївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Турман Наталя Омелянівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Цибуляк-Кустевич Анна Степанівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (*відповідальний секретар*).

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в

C91 ***Україні***: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. 392 с.

До збірника увійшли матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.).

Оргкомітет не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалу, що подано у рукописах. Для науковців, аспірантів та студентів.

УДК 347.9(477)(08)